

POSTVERVOER

IN DE MAANDEN VOOR DE BEVRIJDING EN SPECIAAL IN DE HONGERWINTER

- INLEIDING

Nu wij in mei het feit gaan herdenken dat 40 jaar geleden de Duitsers de wapens neerlegden en dat het in Nederland na vijf verschrikkelijke jaren weer vrede was, is het voor hen, die de oorlog niet of niet bewust hebben meegemaakt, misschien wel goed nog eens iets te vertellen over het postvervoer in de maanden voor de bevrijding. Ik denk hierbij vooral aan de gebieden boven de grote rivieren, waar de bevrijding eerst in 1945 een feit werd.

In nummer 82 van maart 1983 van NIMPOSTA verscheen een artikel van mijn hand onder de titel " Het vervoer van brieven geheel of gedeeltelijk buiten de post om". In dit artikel heb ik ook al iets geschreven over het postvervoer in de hongerwinter. Ik wil hierop nu wat uitvoeriger ingaan, vooral ook om te laten zien hoe sterk de oorlogsomstandigheden het postvervoer kunnen beïnvloeden.

- HET VOORSPEL

Toen op 6 juni 1944 de invasie van de Geallieerden in Frankrijk begon, heeft het enkele weken geduurd voordat de echte doorbraak van deze troepen tot stand kwam. Dit laatste had tot gevolg dat allerlei postverbindingen verbroken werden. Eerst werden de brieven naar Spanje en Portugal "wegens verbroken verbindingen" zoals in stempels van de PTT stond, teruggestuurd, maar al spoedig volgden ook de verbreking

van de postverbindingen met Frankrijk en België. De grote klap voor Nederland kwam echter door de spoorwegstaking die in Nederland op 17 september 1944 werd uitgeroepen.

- *DOLLE DINSDAG*

Na de verovering van Parijs in augustus 1944 volgde een snelle opmars naar het Noorden en zo kwamen de Geallieerden begin september even in Breda. Helaas moesten zij zich terugtrekken omdat hun toevoerwegen in gevaar kwamen, maar de schrik zat er bij de Duitsers wel in. Vele Duitse burgers en hun gezinnen verlieten heel haastig ons land, maar helaas voor de

Briefkaart, verstuurd op 13 oktober 1944 vanuit Groningen naar Zweden. Gecensureerd te Berlijn, waarbij het bijzondere stempel "Zensurstelle" werd gebruikt. Volgens gegevens uit het archief van de Centrale Directie van de PTT was er in oktober 1944 nog een treinverbinding tussen Groningen en Nieuwe Schans. Dit was vrijwel zeker een Duitse trein, gezien de Nederlandse spoorwegstaking.

Nederlanders in het Westen kwamen de Geallieerden voorlopig niet verder. De mensen die op dinsdag vijf september in Den Haag en Rotterdam al met vlaggen, enz. langs de wegen stonden om de Geallieerden te verwelkomen, moesten teleurgesteld naar huis terugkeren.

- DE SPOORWEGSTAKING

In uitzendingen van Radio Oranje vroeg de Nederlandse regering in Londen aan het personeel van de Nederlandse Spoorwegen om op maandag 18 september niet aan het werk te gaan, een algehele spoorwegstaking dus. Aan dit verzoek werd massaal gevolg gegeven met als gevolg dat niet alleen het gehele treinverkeer kwam stil te liggen doch ook vele autobusdiensten niet meer werden uitgevoerd. Dit had enorme gevolgen voor een goede uitvoering van de postdienst. Een aantal gevolgen wil ik in dit artikel bespreken.

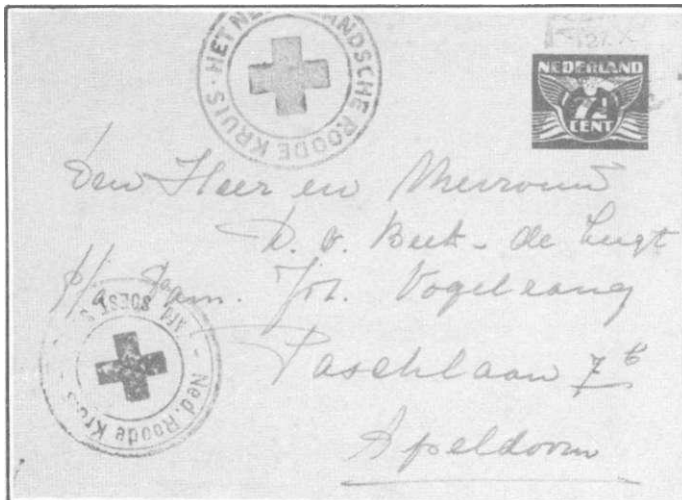
- VOOR DE BEVRIJDING VAN HET ZUIDEN

In de oorlog en korte tijd daarna woonden wij in Tilburg: onze ouders, schoonouders en vele andere familieleden woonden allen in Den Haag en omgeving. Aangezien particulieren in deze periode geen telefoon mochten hebben van de Duitsers, was de enige mogelijkheid om berichten door te geven via briefkaarten en brieven. Begin september 1944 waren enkele plaatsen op 15 à 20 km ten Zuiden van Tilburg, zoals Hilvarenbeek en Baarle-Nassau, al door de Geallieerden bevrijd, maar in Tilburg waren de Duitsers nog oppermachtig. Gezien deze situatie was de familie toch wel erg benieuwd naar berichten van ons in Brabant.

Hoe de post vervoerd werd, wisten wij toen niet, maar in Den Haag werden onze berichten zeer regelmatig ontvangen. Later bleek dat post vervoerd werd met Rode Kruis auto's, b.v. naar Rotterdam. Ook gaf de PTT post mee aan vracht- en bestelauto's die b.v. in Delft gist gingen halen. Dit was bestlist niet zonder gevaar omdat de Geallieerden

Briefkaart uit Tilburg, gedateerd 16 oktober 1944 en afgestempeld op 20 oktober 1944. Voorzien van Rode Kruis stempel Tilburg. Deze kaart heeft echter Den Haag niet meer voor de bevrijding bereikt, gezien het Ned. censuurstempel. De kaart werd volgens potlood-aantekening op 11 juni 1945 in Den Haag ontvangen.

Brief afkomstig uit Soest en bestemd voor Apeldoorn; aldaar afgestempeld op 27 oktober 1944. Stempel van het Ned. Rode Kruis en van het Ned. Rode Kruis te Soest.

toen overdag op alles wat reed schoten. De poststempels op onze brieven gaven later te zien waar de brieven uit Brabant op de bus gedaan waren. In Tilburg ontvingen wij zo af en toe post uit het Westen, soms met grote en dan weer met Kleine vertraging.

In de tweede helft van oktober 1944 volgde een groot offensief van de Geallieerden, waardoor Noord-Brabant praktisch geheel bevrijd werd: alleen het gebied in het Oosten van deze provincie, denk b.v. aan Overloon, bleef echter nog lange tijd een frontgebied.

Het zal een ieder duidelijk zijn, dat wat ik hierboven schrijf over Tilburg, in feite gegolden heeft voor vele andere streken van Nederland, zoals b.v. Zeeland, het westelijk deel van Brabant, enz..

Brief, afgestempeld op 22 september 1944 te Hillegom en bestemd voor Nijmegen; deze stad was echter al op 17 september 1944 bevrijd, zodat de brief teruggezonden moest worden.

- *GECENSUREERDE POSTSTUKKEN*

Door de opmars van de Geallieerden kon niet alle post tijdig op zijn plaats van bestemming worden afgeleverd. Alle post, die op de postkantoren van de pas bevrijde gebieden aanwezig was, moest vastgehouden worden en is kort daarna naar Eindhoven gebracht: hier was een kantoor gevestigd van de Nederlandse Censuurdienst. Deze post is voor het grootste deel in juni 1945 alsnog in het Westen bezorgd, maar dan voorzien van een censuurstempel.

- *VERBROKEN POSTVERBINDINGEN*

Hoewel de legerberichten van de Duitsers toegaven dat zij een aantal plaatsen in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg hadden moeten prijsgeven, bleven particulieren, maar zelfs ook vele overheidsinstanties, brieven sturen naar de reeds bevrijde gebieden. Dit is voor mij een volkomen onbegrijpelijke zaak; immers tussen het bevrijde Zuiden en de rest van Nederland lagen de grote rivieren zoals de Maas, Waal en Rijn.

Brief, gedateerd 7 november 1944, van Raalte naar Westervoort. De afzender bleek echter geëvacueerd te zijn in verband met de gevechten in en rondom Arnhem.

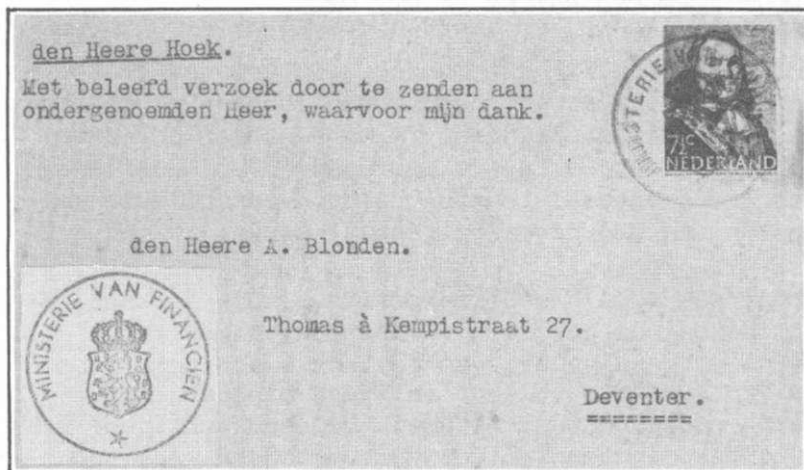
In dit gebied is nog maandenlang hevig gevochten. Hoe dacht men nu toch dat deze post naar het Zuiden vervoerd kon worden?

Veel van deze post is naar de afzenders teruggestuurd, maar er is ook veel post blijven liggen en na de bevrijding alsnog naar het Zuiden gestuurd.

- DE HONGERWINTER

In de winter van 1944/1945 was vooral in het Westen van ons land het postvervoer bijzonder moeilijk: steeds meer postauto's gaven het op en konden niet meer gerepareerd worden bij gebrek aan reserveonderdelen. Toch heeft de PTT heel veel moeite gedaan om te trachten post vervoerd te krijgen. Dat hiervoor de brieven soms wel heel lang onderweg waren, is te begrijpen. In mijn verzameling heb ik een brief die in Den Haag gepost werd met bestemming Wassenaar: de bezorging vond pas drie dagen later plaats. Brieven die over een grotere afstand vervoerd moesten worden, deden er vaak weken over voor zij bij de geadresseerde in de bus gedaan konden worden. Vaak gebeurde het dat brieven vele malen overgeladen moesten worden. Dit kwam, zoals mij uit de archieven van de PTT bleek, dat post vervoerd werd per paard en wagen, per bakfiets, per handkar, per schip, enz.

Op het IJsselmeer bleven nog twee stoombootdiensten zo lang mogelijk varen en wel op de trajecten Amsterdam - Lemmer en Amsterdam - Kampen. Deze boten vervoerden personen en allerlei goederen: de PTT heeft van deze diensten gebruik gemaakt om zoveel mogelijk post mee te geven. De schepen moesten echter s'nachts varen omdat overdag de Britse vliegtuigen alle voermiddelen van enige omvang beschoten. Dat het varen met heel weinig verlichting niet zonder gevaar was bleek uit de aanvaring van twee schepen in de nacht van 8 op 9 januari 1945 bij Urk: één van de twee schepen zonk waarbij ongeveer vijftig personen het leven verloren. De boot werd in september 1946 gelicht en de post, die zich aanboord bevond, werd voor zover dit mogelijk was, alsnog bezorgd.

Tijdens de winter 1944/1945 mochten bepaalde groepen ambtenaren van het Ministerie van Financiën brieven voor hun naaste familieleden meegeven met de koeriersdienst, welke onderhouden werd tussen 's-Gravenhage en Deventer, alwaar een deel van het Ministerie gevestigd was. De brieven moesten gefrankeerd zijn en werden door het Ministerie afgestempeld. Dit postvervoer was in strijd met de voorschriften van de PTT, doch gezien de noodsituatie kon men deze oplossing alleen maar toejuichen.

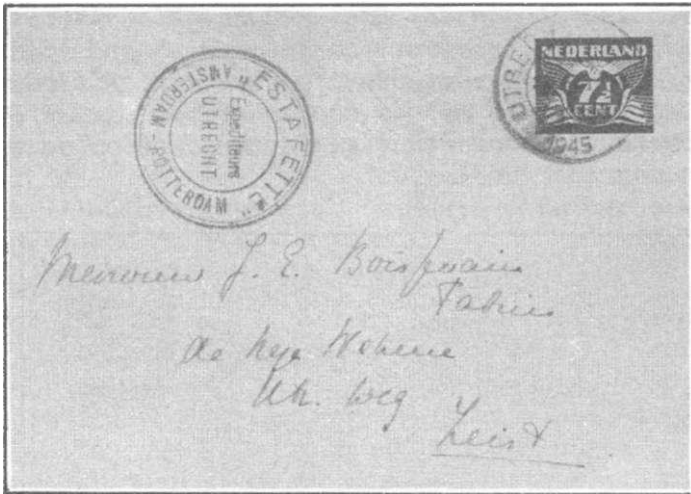
Brief in de hongerwinter buiten de post om vervoerd. De postzegel werd tegen de PTT-voorschriften afgestempeld met een particulier stempel.

- POST VERVOERD BUITEN DE PTT OM

Het is duidelijk dat mensen, die brieven of kaarten wilden versturen, naar wegen zochten om hun post snel vervoerd te krijgen. Zo werden door personen die vanuit het Westen in het Oosten van Nederland probeerden voedsel te gaan halen, vaak brieven meegenomen die dan onderweg gepost werden.

Maar ook veel expeditiebedrijven, die met auto's of schepen nog goederen vervoerden, namen tegen een kleine vergoeding brieven mee. Er waren ook firma's die een soort postdienst in stand hielden, b.v. tussen Amsterdam en het Gooi. De Landwacht, een organisatie die nauw met de NSB verbonden was, had

In de hongerwinter hebben enkele expeditiepost vervoerd; sommige van hen vroegen hiervoor een kleine vergoeding aan de afzenders. Dit was dus een vervoer geheel buiten de PTT om.

Deze brief, afkomstig uit Amsterdam, werd per beurtschipper naar Utrecht vervoerd en aldaar gepost. Afgestempeld op 30 april 1945. De bestemming was Zeist.

Postvervoer door Landwacht.

Briefkaart uit Slochteren, gedateerd 9 april 1945 en afgestempeld op 1 mei 1945 te Haarlem.

nog de beschikking over auto's en op dienstreizen werd ook weer post meegenomen maar dan alleen van geestverwanten.

- **BESLUIT**

Uit het vorenstaande blijkt, dat op heel veel manieren geprobeerd werd via de PTT - en ook buiten dit bedrijf om - post vervoerd te krijgen, ondanks de daar buitenom, post vervoerd te krijgen, ondanks de vaak bijzonder moeilijke omstandigheden. En wanneer wij nu een brief posten, is deze haast zeker de volgende dag op zijn bestemming, terwijl dit in de hongerwinter vaak weken duurde. Het is wel eens goed dit te bedenken, wanneer wij nu mopperen op de een of andere vertraging bij de PTT. Nog steeds geldt de uitspraak: hoe snel gaat de tijd en hoe snel vergeten wij.

Drs. W.J.v.Doorn.